

HAYALPEREST

HAKAN KIZILTAN

Birincil Narsisizm Hayali

Psikanalizin, yaşamın başına yerleştirdiği yarı mitik gelişim dönemi birincil narsisizm, rahim içi fetal döneme dek izi sürülen, benlik-nesne ayrışmasının henüz gerçekleşmediği, libidonun sadece ve sadece egoya* yatırıldığı, benliğin sadece kendini sevdiği ruhsal dünyanın –deyim yerindeyse– yitik asr-ı saadet dönemidir. Klasik psikanalitik kurama göre insan yitirmiş olduğu bu dönemi psikoseksüel gelişim sürecinde yeniden diriltmek için nafil bir gayretle çabalar durur; ancak bu çaba egoyu geliştiren dinamiktir öte yandan.

Freud (1914;1915) yaşamın başlangıcında bireyin henüz nesne yatırımlarına girişmeden evvel sahip olduğu tüm libidosunu kendi egosuna yatırdığını öner sürer ve libidonun bu aşamasını “birincil narsisizm” olarak adlandırır. *Grup Psikolojisi* (1921) adlı eserinde bu ilkel dönemin -ruhsal öznellik açısından- dış dünyayla herhangi bir ilişkiden mutlak yoksunlukla, ego ve id arasında ayrışmanın yokluğuyla ayırt edildiği ileri sürülür; rahim içi varoluş onun prototip biçimi olarak düşünülürken, uykunun söz konusu ideal durumun aza çok başarılı bir taklidi olduğu ifade edilmektedir.

“Birincil narsisizm” kavramı asıl olarak ruhsallığın dürtülerle ilişkisi bağlamında netlik ve anlam kazanır kanımca. Nitekim Freud’un *İçgüdüler ve Değişimleri* (1915) adlı yapıtı söz konusu kritik ilişkiye çok önemli bir katkıda bulunur: ” *Ego gelişiminin cinsel dürtülerin otoerotik doyum bulduğu erken evresine ‘narsisizm’ adını vermeye alıştığımız... Başlangıçta ruhsal yaşamın en erken dönemlerinde ego dürtülerin yatırımına sahiptir ve belli ölçüye dek onları kendi başına doyurabilmektedir. Bu duruma ‘narsisizm’, doyum elde etmenin bu biçimine de ‘otoerotizm’ adını veriyoruz. Bu sırada dış dünyaya ilgi yatırımı yoktur ve dış dünya doyum amaçları bakımından önemsizdir. Bu dönemde ego (özne) haz verici olanla, dış dünya (nesne) ise önemsiz olanla (ya da uyarı kaynağı olduğu için hoşnutsuzluk verenle) birdir. Bu anda sevmeyi egonun haz kaynaklarıyla ilişkisi olarak tanımlarsak egonun sadece kendisini sevdiği ve dış dünyaya kayıtsız kaldığı bir durum söz konusudur.*”

Libidonun doğası gereği benliği tatmine ve dolayısıyla hazza taşıyacak (içsel ve/veya dışsal) nesnelere bağlanma eğiliminde olduğunu anımsarsak, benliğin dürtüsel gereksinimlerini herhangi bir dışsal nesneye müracaat etmeksizin kendi sınırları içinde kalmak suretiyle tatmin edebildiği, dolaylı tatminin kesintisiz hazzını yaşayabildiği varsayılan birincil narsisizm evresinde libido bütünüyle benliğe yatırılır; libidinal yatırımın yegâne nesnesi benliktir. Ancak kendinden menkul bu mesut dönem pek uzun sürmeyecektir. Peki, ama neden?

* Freud bu dönemde ego terimini benliği (self) kastedecek biçimde kullanır. Ego ruhsal bir yapı olarak ancak Ego ve İd (1923) yapıtında kavramsallaştırılacaktır.

*PSİKEART dergisinin “Hayal Kırıklığı” konulu sayısında yayınlanmıştır; Sayı:23: 6-11, 2012.

İlk Hayalkırıklığı

Freud cinsel dürtülerin bazılarının otoerotik doyum sağlayabildiğini ve haz ilkesinin egemenliğinde gelişimin aracı olabildiğini öne sürer. Ancak benliğin kendini koruma amacına hizmet eden yaşamsal işlevlerle (beslenme, bakım, korunma vb.) bağlantılı olan, dolayısıyla asla otoerotik doyum sağlayamayan ve her halükarda dışsal yetişkin bir nesnenin varlığını gerektiren ego dürtülerinin yanı sıra hazzını ve nesnesini söz konusu ego dürtülerinin tatmininden devşirdikleri (anaklisis) için baştan beri nesneye ihtiyaç duyan cinsel dürtüler birincil narsisistik durumun egemenliğine son verir.

Benliğin dürtüleri artık salt kendi içinde kalarak tatmin edemeyeceğini, tatminin dışsal erişkin bir nesneye bağlı olduğunu fark etmesi ile beraber libidinal nesne yatırımlarının ve nesne ilişkilerinin başlaması insanın ruhsallık tarihinde dönüm noktasıdır. Freud'un “*hilflösigkeit*” kavramında ifadesini bulan çocuksu benliğin dürtüleri karşısındaki acizliğinin ayırdına varması narsisistik omnipotensi yerle bir eder ve benliğin kendine atfettiği bütünlük /tamlık hissiyatını parçalar.

Bu andan itibaren benliğin feragat edip artık nesneye yansıttığı narsisistik omnipotens tüm bir yaşam süreci boyunca nesne yatırımları, özdeşleşmeler ve içselleştirmeler aracılığıyla parça parça benliğe geri alınmaya çalışılacak ancak arzulanana geri dönüş asla yaşanamayacaktır. Öyle de olsa benliğin gereksinimlerini tatmin edebilmek için nesneye muhtaç kalmadan kendi başına tatmin edebildiği ve dolayısıyla yetersizlik, doyumsuzluk, eksiklik ve hayalkırıklığı gibi yaşantılardan muaf olduğu birincil narsisistik dönem ruhsal bellekte sonraki her yaşantının ona göre kıyaslanacağı eksiksiz bir mutluluk hatırası ve omnipotent bir tamlık hissi olarak yaşamayı sürdürecektir. İnsan olmak her şeyden evvel eski mükemmellik durumunun hasretini çekmek, o mesut ve muktedir saltanat günlerine bitmek bilmeyen bir özlem duymaktır, demişti Chasseguet-Smirgel (1985). İnsan tüm yaşamı boyunca, her edimiyle, illetli bir hayvan misali yitip gitmiş o görkemli bir mazinin peşinde nafiye koşup duracaktır.

Paylaşılan Sanrı

Birincil narsisizm aslına bakılırsa yapısal kuram açısından sorunlu bir kavramdır ve narsisizmin temel tanımıyla çelişki arz eder. Henüz benlik-nesne ayrışmasının gerçekleşmediği, dolayısıyla libidonun yatırılacağı egonun da doğal olarak söz konusu olamayacağı bir dönemde narsisizmden bahsetmek kuramsal olarak mümkün görünmez (Jacobson, 1964; Kernberg, 1975).

Yaşamın başında böylesi bir evrenin yaşantılanmış olduğu da oldukça tartışmalıdır öte yandan; zira doğumla beraber insan yavrusu kendini aciz bir varlık olarak sezindiği andan itibaren muhtemelen libido da (kısmî) nesnelere dağılmaya başlar. İnsan bilinci ve özneliği de ancak bu yetersizlik ve eksiklik hissiyle gelişmeye başlar. Dolayısıyla birincil narsisizm evresinde bilincin mesafe alıp kendine nesne kılabilceği bir yaşantı da olamaz bu açıdan bakıldığında.

Kutsal kitaplardaki “cennetten kovulma” mitinde de örneğini gördüğümüz üzere, insan(lık) zihni aslında belki de hiç yaşamadığı bir ruhsal mükemmelliği kaybettiğine

inanarak avutmaktadır kendini. Besbelli ki insan için ruhsal bir saltanatı kaybetmiş olmak, ona hiç sahip olmamış olmaktan daha az gurur kırıcıdır. Birincil narsisizm, muhtemelen, psikanalitik kurama da sızmış bir arzunun yanılmasıdır dolayısıyla. Bu dünyada kendini imkânlarının ötesinde arzulara kapılmış şekilde buluveren, tatmin etmekte yetersiz kaldığı şeylere ihtiyaç duyan insanoğlunun yaşadığı çaresizliği ve şaşkınlığı açıklamakta ve bu durumdan kurtulmakta kullandığı bir psiko-mit belki de!

Dinlerle psikanalitik kuramı beklenmedik şekilde benzer bir yanılısamada birleştiren narsisistik fantezinin yine benzer biçimde kayıpla ilişkilendirilmesi özellikle dikkate değer. Peki, ama neden bir kayıptan bahsedilmektedir? Muhtemelen şu nedenle: kaybın içerdiği anlam itibariyle, evrende hiçbir şeyin gerçekte kaybolmayacağını yalnızca yer değiştirebileceğini düşünürsek şimdi ve burada çektiğimiz acıların, döktüğümüz gözyaşlarının, türlü mahrumiyet ve mağduriyetlerin, yaşadığımız hayalkırıklıkları ve kaygıların ve nihayet ölümün aslında geçici birer durum olduğunu ve tekrar eski görkemli maziye dönmenin mümkün olduğunu -bilinçli ve/veya bilinçdışı- umud etmek pekâlâ işimize gelir. Oysa insanoğlunun çeşitli narsisistik savunmalarla ona karşı kendini korumaya çalıştığı ve kabullenmekte ayak diretiği hayat denen gerçeklik aslında tüm belirsizliği, keyfiliği, kontrol edilemezliği ve çeşitliliğiyle; tüm riskleri ve imkânlarıyla, acımasızlığı ve merhametiyle dehşet ürkütücü ve dehşet heyecan vericidir!

Dinsel düşünce narsisistik mükemmellik durumunu gerçekten öngörür ve vaadederken psikanaliz insanoğlunun bu hayalin peşinde durmaksızın koşmasına rağmen bunu gerçekte asla başaramayacağını farkındadır. Tamlık, eksiksizlik, omnipotens ve mutlak saadet bir hayaldir; yaşam içinde yol almak için peşine düşülmesi ama kanılmaması gereken bir hayal!

Hayal ve Hayat

Freud (1914) insan ruhunu anlayan herkesin, insan için çok az şeyin bir zamanlar yaşantılamış olduğu bir hazdan vazgeçmekten daha güç olduğunu bileceğini, aslında hiç bir şeyden vazgeçmediğimizi yalnızca bir şeyi başka bir şeyle takas ettiğimizi söyler. Freudcu ego ideali kavramı Chasseguet-Smirgel' ye (1985) göre doğrudan doğruya bu gözlemden hareket eder. Ego ideali birincil narsisistik bütünlüğün bir ikamesidir; egonun tüm yaşamı boyunca kapatmaya çalıştığı bir mesafeyle ayrı tutulduğu bir ikame. Birincil narsisistik dönemin benliğin gerçekten yaşantıladığı bir evre olmaktan ziyade retrospektif olarak, anlık tatmin yaşantılarının ilhamıyla kurgulanan bir sanrı olduğu varsayımımız doğruysa eğer o halde insanın ego idealini kurgulamasına yol açan psiko-antropolojik koşullardan bahsetmeli.

Narsisistik sanrı ve ego idealinin insanın bu dünyadaki mevcudiyet biçimiyle ilişkili olduğu söylenebilir. Zira insanoğlunun “doğal trajedi”si, diğer hayvanlarla benzer içgüdülere (beslenme, savaş-kaç, üreme, vb.) sahip olmasına rağmen söz konusu içgüdüleri tatmine taşıyacak yeterlilikte, bedene içkin beceri ve donanımdan –deyim yerindeyse- “organik ego”dan yoksun olmasıdır. Söz konusu yoksunluk diğer hayvan türlerinin evrimine kıyasla istisnai bir yol izleyen insan evriminin doğrudan sonucudur.

İçgüdüleri tatmine taşıyacak özelliklerin insan bedenine içkin olmaması ve dolayısıyla içgüdüsel uyarıların organik acizlik nedeniyle nöral düzeyde kronik biçimde frustrasyona uğraması bedeniyle kendini özdeşleştiren benliği (“Ego önce beden egodur” demişti Freud)

kronik bir acizlik ve yetersizlik hissiyle sakatlar ve benliğin kendini her arzusunu tatmin edebilecek kudrette omnipotent bir “ego ideali” fantezisine kaptırmasına neden olur.

Özdeşleştiği takdirde egoyu acizliğinden kurtaracağı ve artık nihayet libidonun yalnızca ve yalnızca benliğe yatırım yaptığı mutlak narsisizm durumuna taşıyacağı umut edilen ego ideali, çocukluk döneminin ilk nesnelere yansıtılmasıyla beraber başlayan süreçte nesne yatırımlarının ve dolayısıyla nesne ilişkilerinin güdüleyicisi olur (Chasseguet-Smirgel, 1985). Egonun temel amacı mutlak narsisizme ulaşabilmek için, ego idealinin yansıtıldığı nesneyi içe almak, onunla kaynaşmak ve tek vücut olmaktır; bu arzunun güdümüyle benlik nesnelere özdeşleşir, nesnelere özellik ve işlevlerini içselleştirir; böylelikle nesnelere yatırdığı libidonun bir kısmını kendi egosuna çeker (Freud, 1923). Ancak, ego hiçbir zaman nihaî amacına ulaşamaz; egonun arzusu bu olsa da, hiçbir özdeşleşme onu omnipotent makama taşımaz. Freud’un (1930) ilginç benzetmesiyle “protezli tanrı” insanoğlu olsa olsa protezini mükemmelleştirebilir; ancak “sakatlığı” bâki kalır. İçsel ego asla kendine yeterli hâle gelemediği; çünkü organik acizlik sıfırlanamadığı içindir ki en optimal koşullarda bile libidonun nesnelere sızması kaçınılmaz olur.

Öyle de olsa bu amaç ve çaba egonun işlevselliğini ve yetkinliğini artırır ve onu içgüdüler karşısındaki mutlak acizliğinden kurtarır. Mutlak narsisizm arzusu acizlikten türediği içindir ki; ego içgüdüleriyle baş edecek gerekli beceriler kazanıp nesne ilişkilerinde tatmin elde ettikçe mutlak narsisizme duyduğu arzunun yoğunluğu da azalır. Başlangıçta saf arzudan ibaret olan benlik, özdeşleşmeler ve içselleştirmelerle “potent” hale geldikçe “omnipotent” olma ihtiyacı aciliyetini yitirir, benliğe yönelik libidinal yatırım ve dolayısıyla benliğin kendinden, nesnelere ve bu dünyadaki varoluşundan duyduğu memnuniyet artar. Denebilir ki, insan bu dünyaya ve bu dünyanın nesnelere bağlandıkça cennet fantazileri, evet yok olmaz ama, giderek zayıflar.

İnsan için mümkün olan yegâne durum da budur zaten; işlevselliği artmış egonun benliğe yaşattığı haz ile nihaî arzunun (mutlak narsisizm arzusunun) hüsrana uğraması benliği daha ileri nesne yatırımlarına sevk eder. İnsan ne ilginçtir ki bir hayâlin peşinden koşarken kendi gerçekliğini kazanır. Hayallerinin peşinde koşan insanoğlu sadece hayalkırıklıklarıyla ilerler; her hayalin kırıldığı yerde yeni bir hayal kurulur, ta ki en büyük hayalkırıklığı ölüme kadar (Tura,1996).

Hayalinde Boğulan Narkisos

Hayat herkes için ve her zaman hep böyle yolunda gitmez elbet. Peki, benlik narsisistik hayali dışarıya, nesneye yansıtmaz da kendinde alıkoyarsa ne olur? Bu durumda narsisistik hayal peşine düşülecek, yaşam serüveni içinde ruhsal gelişimi güdüleyecek bir ideal olarak değil benliğin donakalmasına yol açan bir sanrı olarak yaşanır. Benlik nesneye bağlanamadığı için kendini sevmeye de ve sevilmeye de kapalı tutar; aynı şu bizim Narkisos’un hikâyesinde olduğu gibi!

*

Hikâyemiz hem erkek hem de dişi olarak yaşamış yegâne kişi olan Tiresias ile başlıyor. Zeus ve Hera, cinsel eylemden kadının mı yoksa erkeğin mi daha çok zevk aldığına dair yaptıkları tartışmada birbirlerini ikna edemeyince bunu bilebilecek tek kişi olan Tiresias’ın hakemliğine başvururlar. Tiresias’ın tercihi kadınlardan yana olur. (Ancak, mitin bazı versiyonlarında Tiresias diplomatik biçimde, kadınların zevki on kat daha şiddetli

*PSİKEART dergisinin “Hayal Kırıklığı” konulu sayısında yayınlanmıştır; Sayı:23: 6-11, 2012.

hissettiklerini, erkeklerin ise on kat daha sık yaşadıklarını belirtir.) Bu yanıt üzerine son derece öfkelenen Zeus, Tiresias'ı kör eder; ancak Hera, bu cezayı telâfi etmek için Tiresias'ın gönülgözünü açar ve ona kehânet becerisi bahşeder (Hughes, 1997).

Narkisos, annesi Liriope'nin ırmak-tanrısı Sefisus'un tecavüzüne uğramasının ardından doğar. Doğumundan itibaren müstesna bir güzelliğe sahiptir; bu öylesine bir güzelliştir ki, haset dolu dedikoducular Tiresias'a gelip, böyle güzel bir yaratığın uzun bir süre yaşayıp yaşayamayacağını sorarlar. Tiresias gizemli bir yanıt verir: "Uzun yaşayabilir, kendini tanımazsa şayet!".

Bir süredir, Hera kocası Zeus'un su perilerinden biriyle düşüp kalktığından kuşkulanıyordu. Zeus'un sevgilisinin hangi peri olduğunu bilmeyen Hera, bunu öğrenmek için bir gün korulara indi. Hera'nın geldiğini sezen perilerin hepsi kaçıştı; bir tek Eko kaldı ortada. Hera, "Zeus'un sevgilisi olsa olsa bu peridir." diye düşündü ve onu cezalandırdı. Eko artık konuşamayacak, kendinden önce kim konuştuysa onun son kelimesini tekrarlayacaktı ancak.

Narkisos büyümüş; yakışıklı, herkesi kendine âşık eden, yürekler yakan bir delikanlı olup çıkmıştı. Narkisos'a âşık olan Eko hep onun peşinde dolaşıyor ama ağzını açıp da tek bir kelime söyleyemiyordu. Bir gün eline bir fırsat geçti. Narkisos arkadaşlarına "Kimse var mı burada?" diye seslendiğinde son kelimeyi sevinçle tekrarladı: "Burada, burada". Ağaçların arkasında duruyordu. Narkisos göremedi onu. "Gel" diye bağırdı. Eko "Gel" dedi ve kollarını açarak ağaçların arasından çıktı. Periyi görünce pek şaşırdı Narkisos, "Bana dokunmana izin vermektense ölürüm daha iyi" dedi ve kaçıp gitti. Bu kırdığı ilk kalp değildi Narkisos'un, daha evvel de ona âşık pek çok periyi reddetmişti. Bunun üzerine beddua ettiler periler ve yakararak tanrılara, Narkisos'un cezalandırılmasını istediler:

Narkisos da düşün aşka

Ve acı çeksin, aynı bize çektirdiği gibi

O da, bizim gibi, âşık olsun

Ve görsün umutsuzluğu

Yakarışları duyan yüce tanrılar "Başkalarını sevmeyen kendini sevsin!" dediler ve katı yürekli delikanlının cezalandırılması işini adı "Haklı Öfke" anlamına gelen tanrıça Nemesis'e bıraktılar. Nemesis'in görevini yerine getirmesi uzun sürmedi. Avdan dönen Narkisos susayıp da duru bir pınara eğilince suda kendi yüzünü gördü. Neden sonra, yansımanın kendine ait olduğunu fark etti ve "Başkaları benim yüzümden ne acılar çekmiş; şimdi anlıyorum" dedi. "Kendime olan sevgimle yanıyorum ben. Suda yansıyan bu güzelliğe nasıl kavuşabilirim? O güzellikten vazgeçmem de. Artık yalnız ölüm kurtarır beni."

...Anlıyorum o benim, aldatmıyor beni artık hayalim

Tutuşturan da ben, tutuşan da, kendime olan sevgimle yanıyorum

Ne yapayım? İsteneyim mi, isteyeyim mi? İstenecek ne kaldı artık?

Beni yoksul ediyor varlığım; arzuladığım benliğimle

*PSİKEART dergisinin "Hayal Kırıklığı" konulu sayısında yayınlanmıştır; Sayı:23: 6-11, 2012.

Ayrılabilsen vücudumdan; garip bir dilek seven için ama
Sevdiğim uzak olsa keşke!

Kemirsin artık gücümü acı; geldi son günleri ömrümün
Göçüyorum hayatımın baharında
Ölüm zor gelmeyecek bana, dincekse acılarım
Sevdiğim daha uzun ömürlü olsun dilerdim
Ve şimdi can verelim, ikimiz de bir solukta

Böylece, su kıyısında eriyip gitti Narkisos. Canı Ölüler Irmağı'nı geçerken suya eğildi ve son bir kez baktı o güzel yüzüne. Su perileri, gömmek için boşa aradılar Narkisos'un ölü gövdesini. Ancak, eridiği yerde güzel, yepyeni bir çiçek açmıştı. Sevdiklerinin adıyla adlandırdılar onu, Narkisos (nergis) dediler (Hamilton, 1996).

Can çıkar huy çıkmaz, derler. Söylendiğine göre, Narkisos, şimdi de Ölüler Ülkesi'ndeki Stiks sularına bakıp kendi görüntüsünü seyredemiş (Estin & Laporte, 2002). Eko'ya gelince... Narkisos onu reddettiğinden beri derin ve karanlık mağaralara ve ıssız koyaklara çekilmiştir. Tek başına yaşar dağlarda ve kim yüksek sesle bir şey söylese, son kelimeyi tekrarlar hâlâ.

TEMMUZ, 2012

6

KAYNAKÇA

Chasseguet-Smirgel, J. (1985). *The Ego Ideal: A Psychoanalytic Essay On The Malady of Ideal*. New York: Norton

Estin, C.& Laporte H.(2002). *Yunan ve Roma Mitolojisi*. Çev.:Musa Eran. TÜBİTAK Yayınları, 21. Basım, Ankara

Freud S. (1914). *On Narcissism: An Introduction*, Standard Edition, Cilt 14, Almanca'dan İngilizce'ye Çeviren: Strachey J., London: Hogarth Press Ltd, 1964

— (1915). *Instincts And Their Vicissitudes*, Standard Edition, Cilt 14, Almanca'dan İngilizce'ye Çeviren: Strachey J., London: Hogarth Press Ltd, 1964

— (1921). *Group Psychology And The Analysis Of The Ego*, Standard Edition, Cilt 18, London: Hogarth Press Ltd, 1986

— (1930). *Uygarlığın Huzursuzluğu*, İstanbul: Metis Yayınları, 1996

Hamilton E.(1996). *Mitolojya*. Çev.:Ülkü Tamer, İstanbul:Varlık Yayınları

*PSİKEART dergisinin "Hayal Kırıklığı" konulu sayısında yayınlanmıştır; Sayı:23: 6-11, 2012.

Hughes T.(1997). *Tales From Ovid*. London: Faber And Faber

Jacobson, E.(1964). *The Self and The Object World*. New York: International Universities Press.

Kernberg O. F.(1975). *Borderline Conditions And Pathological Narcissism*. New York: Jason Aronson

Tura, S.M. (1996). Freud 'dan Lacan'a Psikanaliz. 2.Basım. İstanbul: Ayrıntı

